

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra občanské výchovy a filosofie

Bakalářská práce

PÉČE O DUŠI

CARE OF THE SOUL

Autor: Hana Horáková

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk a základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.

Praha 2011

PROHLÁŠENÍ AUTORA:

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jsem pouze podklady a literaturu uvedené v přiloženém seznamu. Nemám závažný důvod proti zpřístupňování této závěrečné práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) v platném znění.

V Praze dne 4.4.2011

.....
podpis studenta

PODĚKOVÁNÍ:

Především mockrát děkuji paní prof. Anně Hogenové nejen za vedení této bakalářské práce, ale především za semináře a přednášky, které považuji za nejlepší za celé mé dosavadní studium a které mě přivedly k tomuto tématu. Dále děkuji paní PhDr. Miloslavě Blažkové, paní doc. PhDr. Naděždě Pelcové, panu PhDr. Josefu Stracenému, panu PhDr. Aleši Práznému a dalším pedagogům za jejich inspirativní semináře a přednášky. V neposlední řadě děkuji také svým rodičům, kteří mi pomohli nejen ve studiu.

ANOTAČNÍ LIST:

Jméno autora:	Hana Horáková
Název bakalářské práce:	Péče o duši
Akademický rok:	2010 / 2011
Obor studia:	Český jazyk a společenské vědy se zaměřením na vzdělávání
Univerzita:	Univerzita Karlova v Praze
Fakulta:	Pedagogická fakulta
Katedra:	Katedra občanské výchovy a filosofie
Vedoucí bakalářské práce:	Prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.
Bibliografické údaje:	Počet stran: 42
Klíčová slova:	péče o duši, duše, Platón, Sókratés, Patočka, výchova, vzdělání, uvlastnění, ideje, stíny, obec, tázání, filosofie, dobro, logos

Anotace:

Tato bakalářská práce se zabývá tématem péče o duši jako úkolem a možností pro člověka, jež se snaží nejen kultivovat a vzdělávat sám sebe, ale zároveň být dobrým – jak dobrým a spravedlivým občanem, přispívajícím k dobrému životu i všech lidí okolo sebe prostřednictvím vzájemnosti a odpovědnosti lidských duší, tak především být dobrým člověkem, který směřuje k pravým idejím a snaží se o jejich nahlédnutí, snaží se o autentický život vystupňovaného bytí v pravdě, spravedlnosti a především dobru. Každý člověk drží ve svých rukou tuto úžasnou možnost a je jen na něm, jak si se sebou počne a jakou cestou se vydá.

ANNOTATION LIST:

Name:	Hana Horáková
Name of the Bachelor's Thesis:	Care of the Soul
Academic year:	2010/2011
Study Programme:	Czech Language and Social Sciences Oriented at Education
University:	Charles University in Prague
Faculty:	Faculty of Education
Department:	Department of Social Sciences and Philosophy
Bachelor Thesis Director:	Prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.
Bibliographic Entry:	Number of pages: 42
Keywords:	care of the soul, soul, Plato, Socrates, Patocka, upbringing, education, self-possessing, ideas, shadows, city, questioning, philosophy, good, logos

Annotation:

This bachelor's thesis is engaged in care of the soul as a task and possibility for a person who tries not only to cultivate and educate themselves, but also to be good – as a good and just citizen who contributes by good lives of all people around them through reciprocity and responsibility for human souls. And mainly those who try to be good and focus on true ideas and try to live authentic life of enhanced being in truth, justice and especially good. All people hold this wonderful possibility in their hands and it is only up to them which way they choose.

OBSAH:

Úvod	7
1 Péče o duši jako lidský úkol	9
1.1 Sókratova techné	9
1.2 Ontologický základ.....	10
2 Podstata a přirozenost duše	11
2.1 Podoba a povaha duše	11
2.2 Ideje a stíny	16
2.3 Cesty myšlení	22
3 Tři rozměry péče o duši	28
3.1 Péče o duši jako ontologický rozvrh	28
3.2 Obec jako projekce duše	30
3.3 Péče o duši jako poznání sebe sama.....	33
4 Paideia	35
4.1 Uvlastnění	35
4.2 Tázání je zbožnost myšlení	37
4.3 Péče o duši jako základní evropské dědictví	39
Závěr	41
Literatura	42

ÚVOD:

Tato bakalářská práce pojednává téma péče o duši, přičemž základním pramenem jsou myšlenky Sókratovy a Platónovy. Z jejich filosofie toto krásné téma vyrostlo - jako úkol, který je na člověka kladen a zároveň jako cíl, cíl mravní, duchovní. Péče o duši se stala úkolem proto, že je z velké části v rukou samotného člověka, bude-li o svou duši pečovat či ne. Starostí o ni totiž člověk dospívá k blaženému životu v pravdě, v lásce a co nejblíže dobra. Dobro je, jak známo, na samotné špici hierarchie těchto idejí, *jsoucím způsobem jsoucích jsoucen*, je tím nejvyšším cílem. Proto má tato stará řecká filosofie také v sobě zakořeněný hluboký etický rozměr – protože usilovat o dobro je cílem, avšak nejen filosofů, ale všech duší. Nikomu není znemožněno pečovat o svou duši. Každý by se měl snažit směřovat k dobru a spravedlnosti. Proč? Protože je tím jeho duše okřídlována a jeho život bude šťastnější a blaženější. Duše je těmito idejemi vyživována. Pojetí spravedlnosti Platón rozpracoval i do představy spravedlivé obce, kde se každá duše chová podle své přirozenosti a pokud každý zastává jen to, co má, a pokud takto lidé obec pochopí, budou dle toho jednat a snažit se být co nejlepšími občany, pak by byl založen dobrý předpoklad vytvoření spravedlivé obce.

V neposlední řadě je v bakalářské práci pojednáno také o roli výchovy a vzdělání. Tyto vlivy jsou z hlediska péče o duši zajisté velmi podstatné. Vzdělávání a výchova tu představuje bod zlomu, probuzení, vytržení z jistot, ořes. Tento ořes je podstatný právě proto, že směřuje kruhy naší duše vzhůru. A o tento pohyb jde! Musíme být probuzeni. Obrovskou úlohu zde má tázání, které pomáhá člověku udržovat kruhy stoupající; tázání, které budí ducha ze spánku a rozšiřuje jeho obzory, udržuje nám (či dokonce zvětšuje) naši otevřenost vůči světu.

Je zde rozebírána i úloha péče o duši v lidských dějinách. Často je uváděna jako základ evropských hodnot židovsko-křesťanská tradice a antika. Jan Patočka však staví tuto židovsko-křesťanskou tradici až na antiku, protože její základ vidí už v myšlení Sókrata a Platóna. S myšlenkou „druhého světa“, který má stupňované

své bytí, větší a původnější ontologickou platnost, a nese se v pravdě a dobru, s tou totiž přišli již oni v pojednání o světě idejí.

Dnešní pohled na starost o duši je poněkud zkreslen. Většina lidí v těchto krásných myšlenkách patrně uvidí jen schopnost člověka vybičovat ducha ke zdánlivé pevnosti, k efektivnějším a viditelnějším výkonům, po kterých je dnešní doba stále hladová a přeci sytá. Jinými slovy se toto myšlení přesunulo do *vůle k moci*, řečeno s Friedrichem Nietzsche. Svět je konzumní, materiální a dobrovolně boří své pilíře, své duchovní hodnoty. Pravda se ztratila v relativitě. Přesto však je v těchto dva tisíce let starých myšlenkách tak neuvěřitelná síla, že jejich plamen nikdy nevyhasne. Protože pak by vyhasl život sám. Nebo alespoň ten dobrý.

Cílem této práce je nejen uvědomění si hodnoty duše a možností péče o ni, ale právě také probuzení k tomuto uvědomění. Většina dnešních lidí k tomu potřebuje být doslova vytržena, vyrvána – aby jim tato myšlenka alespoň trochu vyvstala na duši. Jde o uvědomění si sama sebe. Sama sebe jako malé tečky v obřím světě, v tomto podivném přírodním řádu, ve světě lidské vzájemnosti a odpovědnosti. Poznání sama sebe nejen jako malé tečky, ale zároveň jako velké hodnoty – která je v mých rukou. Proto je třeba o svou duši pečovat.

Metody, které použiji v této práci, patří do teoretického zkoumání. Jsou to abstrakce, konkréce, dedukce, generalizace a apofantika.

„Pro Sókrata být člověkem začíná být úkol.“¹

1 PÉČE O DUŠI JAKO LIDSKÝ ÚKOL

Od dob Sókrata je smyslem a podstatou lidského života *Epimeleia* – péče o duši. Co tím měl na mysli? Je třeba vstoupit do jeho myšlení.

Vstoupit do jeho myšlení znamená ocitnout se v době starověkého Řecka zhruba okolo roku 430 před naším letopočtem. V době, kdy chodil Sókratés po *polis* a přemýšlel, ptal se a rozjímal, problematizoval, znejasňoval, provokoval, hledal odpovědi na své otázky. Přednášel svým žákům, snažil se probouzet v nich otázky. Jedním z nich byl samozřejmě Platón, Sókratův nejvěrnější žák. Z jaké myšlenky se odvinul jejich největší přínos? Řečeno s Patočkou, zde začíná „antropologická“ fáze filosofie. Úkolem člověka se stalo poznat sám sebe, poznat svůj vlastní pramen, pak teprve bude žít autenticky, svobodně, bude *pramenit ze svého vnitřního pramene*. Měl uchopit smysl života v celku – jak však pozná tento celek? Celek nemá okraje, není ohraničený. Co vše do něj patří? Umíme vše poznat? A jestliže patřím do tohoto celku, jaké je mé místo v něm? Jde o probuzení bytostných otázek v našem myšlení!

1.1 Sókratova techné

„Sókratés nepřímou rozšiřuje otázku *techné* – co je účel, cíl – na celek lidského života. Tak se osobnost, nikoli jako živá bytost, nýbrž spíše jako já, mravní subjekt, nebo Sókratovými slovy duše, stává něčím, co musí být živeno, o co je třeba

---

¹ Kohák, Erazim: *Jan Patočka – Filosofický životopis*. Jinočany: Nakladatelství a vydavatelství H&H, 1993. s. 73.

pečovat.“² Sami sebe nemáme poznat nějakou psychologickou introspekci, musíme si uvědomit sama sebe jako úkol. Musíme se zamyslet nad smyslem lidského bytí, musíme ho hledat – a zároveň tedy hledat, co je dobré pro naši duši, a tak o ni pečovat. Okřídlovat a odlehčovat svou duši. „*Posláním filosofie je ovšem zdůvodňování – a myslitelé počínaje Anaximandrem mají tedy pravdu v tom, že chtějí dosavadní naivní způsob života nahradit životem výslovně se tážícím, a na základě tázání pak v podstatném smyslu vědoucím.*“³

1.2 Ontologický základ

Sókratés se tedy ptá po celku, můžeme ho považovat za prvního ontologicky myslícího filosofa. Celý život se pokouší hledat pevný řád, kde by vše fungovalo – hledá celek všeho jsoucího, hledá ten univerzální princip, který vším vládne. Uvědomuje si, že lidské poznání (a to především prostřednictvím smyslů) je velmi zavádějící a přirovnává náš „pozemský“ pobyt ke světu stínů, nad kterým hledá nějakou pevnější platnost. Pod vlivem Eleatů dává vzniknout dvěma světům – světu idejí a světu stínů. Jak máme tedy my, duše bloudící ve světě stínů, proniknout do světa idejí? Právě prostřednictvím naší duše, která tak získává jak ontologickou, tak i etickou platnost. Prostřednictvím naší duše, o kterou je nutno pečovat. Duše se dostala do „zemitého“ těla, protože spadla ze světa idejí do světa stínů a úkolem a podstatou této duše je pak znovu bojovat o svět idejí, o nahlédnutí, o rozpomenutí, o zdokonalení, o poznání sama sebe – a to je právě péče o duši. Duše je tedy pojata jako jedinečné jsoucno, přesto je ale člověk jen jsoucno mezi jsoucný a musí respektovat kosmický řád, který řídí vše správné ve světě.

---

² Kohák, Erazim: *Jan Patočka – Filosofický životopis*. Jinočany: Nakladatelství a vydavatelství H&H, 1993. s. 73.

³ Patočka, Jan: *Péče o duši II*. Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 125.

2 PODSTATA A PŘIROZENOST DUŠE

2.1 Podoba a povaha duše

Nejprve je třeba poznat podstatu duše. Sókratés si je vědom toho, že do všech „zákoutí“ duše vidí jen bohové, proto se věnuje tomu, čemu se duše podobá a jde po stopách přirozenosti duše. *„Porozumět duši a její přirozenosti proto předpokládá pochopit jak její vnitřní strukturu a děje, které se díky této vnitřní strukturaci v duši odehrávají, tak strukturu světa, jehož je duše součástí, v němž působí a v němž na ni také vše ostatní působí.“*⁴

Každá duše je nesmrtelná. *„Nesmrtelné totiž je, co se pohybuje samo od sebe. Co pohybuje jinou věcí či je od jiné věci uváděno v pohyb, přestává existovat, jakmile pohyb ustane. Pouze co se pohybuje samo, nikdy v pohybu neustává, protože nemůže samo sebe opustit a je pramenem a počátkem pohybu i pro jiné věci, které se pohybují.“*⁵ Podstatou duše je tedy pohyb. Duše nevznikla, nemá počátek, nemůže pak tedy ani zaniknout. Protože jsme schopni rozpomenout se na pravá jsoucna a tyto obsahy již v duši máme, je tedy podle Sókrata logické, že tyto obsahy jsme nemohli během jednoho života získat zkušeností, musely už tam nějakým způsobem být – duše tu tedy před námi již byla, a proto je nesmrtelná.

Co říká Platón o podobě duše (v pravdivém světě idejí)? *„Duše se podobá přirozené síle okřídleného spřežení a jeho vozataje. Všichni koňové a vozkové bohů jsou sami dobří a z dobra stvoření, u ostatních bytostí je to směsice. Za prvé ten vozataj, který řídí nás, vládne nad spřežením dvou koní; jeden z jeho koní je krásný a dobrý a stvořen z dobra a krásy, druhý naproti tomu z věcí opačných a má povahu protichůdnou. Ovládat takové naše spřežení je tedy nutně věc zlá a obtížná.“*⁶

---

⁴ Špínka, Štěpán: *Duše a krása v dialogu Faidros*. Praha: OIKOYMENH, 2009. s. 79.

⁵ Platón: *Dialogy o kráse*. Praha: Odeon, 1979. s. 143.

⁶ Platón: *Dialogy o kráse*. Praha: Odeon, 1979. s. 144-5.

Vozataj je náš rozum, který si neseme v hlavě (*logisticon*), černý kůň představuje naši žádostivost (*epythimia*), vyskytující se v játrech a kůň bílý je naše odvaha (*thymos*), proto ji máme v hrudníku. Tomuto rozdělení odpovídají také ctnosti – vozka představuje moudrost, černý – žádostivý – kůň nese v sobě uměřenost, protože právě o tu má bojovat, a bílý kůň symbolizuje statečnost. Navíc mezi ctnosti je řazena ještě spravedlnost, která v sobě zároveň zahrnuje i tři ctnosti ostatní. Proč ovládat naše spřežení je podle Platóna věc zlá a obtížná? Jde o to, jak je naše duše schopna narůst svých křídel, která by ji povznášela. Jedním z problémů je právě černý kůň. Jak dokážeme zkrotit svou žádostivost? Řeceno s Platónem, kůň musí být vozatajem náležitě vychován! A pokud není, může si prosazovat svou vůli a může celé spřežení táhnout dolů, držet se při zemi a ztrácet perutě. A tady právě nastává pro duši největší zápas. Vládnout musí rozum.

Vedle těchto duší mluví Platón o duších božských. U nich není určen počet koní, ale důležitý je zde rozdíl ve způsobu řízení spřežení: zatímco u lidských duší vozataj koně krotí, u duší božských je vozataj přímo pohání. On i koně božských duší jsou *dobří a z dobrého*, u lidských duší již byla zmíněna právě nedokonalost druhého koně. Tento obraz je ještě stupňován pomocí obrazu křídel a jejich ztráty. Božské duše svá křídla totiž ztratit nemohou, na rozdíl od ostatních duší. Ty když svá křídla ztratí, padají, dokud se nezachytí těla, živé bytosti. „*Pro další Sókratův výklad je přitom rozhodující, že tyto „padlé“ duše (na rozdíl od duší okřídlených, jež se vztahují k celku světa) velmi snadno podléhají perspektivě tohoto partikulárního zemitého těla a ztrácejí schopnost pochopit samy sebe i vše ostatní z perspektivy celku.*“⁷ Co tím chtěl říci? *Gnothi seauton!* Protože cílem veškerého tohoto snažení není péče o individuální těla. To by lidská bytost musela být to jediné, co doopravdy je a nedokáže myslet a reflektovat sama sebe.

„*Co je božské, je krásné, moudré a dobré a má všechny vlastnosti tohoto řádu; takovými věcmi se okřídlení duše nejvíce vyživuje a jimi roste, hanebným však a zlým a tím, co je opačné než krása, moudrost a dobro, okřídlení hyne a zaniká.*“⁸

---

⁷ Špinka, Štěpán: *Duše a krása v dialogu Faidros*. Praha: OIKOYMENH, 2009. s. 99.

⁸ Platón: *Dialogy o kráse*. Praha: Odeon, 1979. s. 145-6.

Proč má tedy být naše duše okřídlená a lehká a kam se má dostat? Bude-li totiž naše duše dostatečně lehká a okřídlená, dostane se nahoru na vrchol nebeské klenby, kde bude unášena otáčením nebes a bude nazírat na *království pravého vědění*. Spatřit ho může pouze rozumem. Bude nahlížet na pravdivé skutečnosti, „*jsoucím způsobem jsouci jsoucna*“, jako je rozumnost, spravedlnost, uvidí moudrost a další ideje a bude jimi vyživována. „*Každá lidská duše pro svou přirozenou povahu skutečné bytí spatřila, neboť jinak by byla nepřišla do svého zdejšího života. Není však tak snadné pro každou se na ony věci rozpomenout.*“⁹ Duše se musí na ideje rozpomenout, nikoli však každé duši se tento úkol povede, takových je jen pomálu. Ideje jsou zde jako původní příčiny, na nichž jsou prostředkující příčiny závislé – jako je právě duše. Přestože je tedy duše počátkem pohybu a vzníkání, není ontologicky nejpůvodnější entitou! Člověk je pak anamnestická bytost, která touží po pravém bytí, a vztahuje se k němu prostřednictvím něčeho jiného – prostřednictvím stínu odrážející svět idejí, například prostřednictvím krásy nebo řeči, o čemž nás poučuje dialog *Faidros*. Dušan Špinka píše o dvou rozměrech duše: první je *epistemologický*, který zohledňuje duši především jako myslící a poznávající entitu, a rozměr *fyzikálně-kosmologický*, zdůrazňující naopak její roli v uspořádání pohybujícího se kosmu. Protože naše duše jsou schopny vztahovat se k idejím a na základě tohoto vztahu přispívat k dobrému uspořádání celku světa. Duše jsou v různých vzájemných vztazích. A tak prostřednictvím těchto „propojení“ je jejich úkolem také pečovat o celek, i o vše neoduševnělé. Tato vzájemnost duší lze ukázat na příkladu lásky. Ta může člověku umožnit znovu nabýt perutí a člověk se může stát obrazem krásy pro druhé, „*...láska je tedy specifickou odpovědí na specifický druh rozpomínky.*“¹⁰

V dialogu *Faidon* a v *Politeii* je promyšlena otázka věčné existence individuální duše. Duše je božskou součástí člověka a tím ho zdokonaluje, kdežto tělo je naopak složka nedokonalá, nepodstatná a je jen *vězením duše*. Proto i smrt je chápána kladně, vždyť jde jen o osvobození duše. Po smrti jdou duše do Hádu a

---

⁹ Platón: *Dialogy o kráse*. Praha: Odeon, 1979. s. 151.

¹⁰ Špinka, Štěpán: *Duše a krása v dialogu Faidros*. Praha: OIKOYMENH, 2009. s. 133.

připravují se na další vtělení – jestliže se duše dokázaly oprostít od těla, pak mohou na nějakou dobu do světa idejí a ty se snažit co nejdokonaleji poznat, a tím si i dobře vybrat nové vtělení, jestliže se však spíše soustředily na své tělo a nikdy neprokoukly ani náznakem svou zaslepenost, pak je čeká vtělení mnohem horší a ideje nenahlédnou. Právě vědění idejí je tedy možné až po smrti, přesto je v našem zájmu snažit se i v průběhu života o co největší poznání. Zde se nám jistě vynoří z mysli věta, že filosofie je vlastně jen příprava na smrt. Platón v desáté knize Ústavy vypráví příběh Éra, jež má být jediným statečným mužem, který zahynul v boji a po 12 dnech obživil – dostal za úkol přinést lidem poselství o tom, co je v záhrobí. Po smrti duše dospěje na zvláštní louku, kde se nachází jícný vedoucí dolů a vzhůru a u nich sedí soudci. Ti posílají spravedlivé duše nahoru do nebe a nespravedlivé dolů. Zároveň se na toto místo vrací duše, jež svůj rozsudek už dostaly a trest si případně odbyly. Tato pouť trvá tisíc let. Hlavním principem je zde toto: kolik kdo komu kdy ukřivdil, za to bude potrestán v desetinásobné míře a naopak, vykonala-li duše dobré činy a stala-li se spravedlivou a zbožnou, odnese si také patřičnou odměnu ve stejném poměru. Duše nejhorší a nenapravitelné mají být svrženy do Tartaru. Po sedmi dnech musí duše z louky odejít a vydávají se na další cestu. Dojdou k vřetenu Nutnosti, kde je v sobě zasazeno osm přeslenů, seřazených podle velikosti a spojených jednou osou s nebem a zemí. „*Přeslen jako celek se pak otáčí v kruhovém pohybu, a to rovnoměrně, avšak uvnitř celku, který se pohybuje dokola, se vnitřních sedm prstenců pomalu otáčí proti dráze celku: z nich nejrychleji postupuje osmý, na druhém místě a navzájem stejně se ubírají sedmý, šestý a pátý; na třetím místě, jak se jim jevílo, postupoval v protisměrném otáčivém pohybu čtvrtý, na čtvrtém místě byl třetí a pátý na sedmém.*“¹¹ Na každém prstenci pak sedí Siréna, která se otáčí s ním a vydává vždy jeden tón – výsledkem je pak harmonie, složená právě z osmi tónů. Kolem vřetena sedí tři osudové ženy, tři Moiry, dcery Nutnosti – Lachesis, Klóthó a Antropos. Zpívají spolu s harmonií Sirén: „...*Lachesis o tom, co se stalo, Klóthó o tom, co je, a Antropos o tom, co se má stát.*“¹² Jakmile k těmto Moirám duše dojdou, jakýsi prorok je postaví do řady a

---

¹¹ Platón: *Ústava*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1993. s. 471.

¹² Platón: *Ústava*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1993. s. 472.

připraví losy a vzory různých životů. Ta duše, která je na řadě první, jako první volí si život, s nímž bude spjata nutností. Může zvolit jakýkoli druh života, všechny jsou ve výběru; může si dokonce vybrat život zvířete. Tato volba je velmi podstatná. „Z toho potom, milý Glaukóne, jak se zdá, vyplývá pro člověka hlavní nebezpečí, a z toho důvodu je třeba vynakládat co nejvíce úsilí, aby se každý z nás přestal starat o ostatní vědy a byl zkoumatelem a žákem jen této: tak snad bude schopen poznat a objevit člověka, který ho učiní mocným a znalým toho, jak si při rozpoznávání řádného a mrzkého života vždy a za všech okolností volit ten nejlepší z daných možných životů; jak přitom všechno, co tu nyní bylo řečeno, vážit buď ve vzájemném srovnávání nebo rozboru ve vztahu k dokonalosti života; také jak vědět, co zlého či dobrého přivodí krása smíšená s chudobou či s bohatstvím a při jakém duševním stavu, i co jsou ty různé formy dobrého a špatného původu, i formy soukromého života v čele společnosti, i projevy síly a slabosti či nadání a zpozdilosti – a vůbec co všechny takové projevy, které se duše dotýkají buď přirozeným způsobem, anebo které duše získává, vyvolávají při vzájemném promíšení – takže si může ten, kdo z toho všeho vyvodí závěr, volit s přihlédnutím k přirozené povaze své duše buď horší, nebo lepší život (horším bude nazývat ten, který ji povede v tom směru, aby se stala méně spravedlivou, lepším zase ten, který by ji zaváděl tam, kde by se stala spravedlivější), a o nic dalšího se už nebude starat.“¹³ Duše tedy má ještě předtím, než se dostane do Hádu, sama si vybrat a být si jista v tomto přesvědčení a nenechat se zlákat nějakým zlem. „Vždyť takto se člověk stává dokonale šťastným.“¹⁴ I ten, který v řadě stojí poslední, může žít dobrý život, pokud si zvolí rozumně; rozhodně není zatracen a předurčen ke zlu. Člověk ale pro pravý výběr musí život nahlédnout, musí pochopit roli spravedlnosti, roli zla a dobra a pravdy. Proto nejsnazší je tento výběr pro filosofické duše, protože člověk oddávající se v každém životě filosofii nejen může žít šťastně, ale i jeho cesta bude bez překážek a bude směřovat do nebe. „A ta podívaná na to, jak si jednotlivé duše volily své životy, určitě stojí podle Érových slov za spatření – vždyť pohled je to žalostný, směšný i neuvěřitelný: většinou si totiž vybírají podle návyku ze svého

¹³ Platón: *Ústava*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1993. s. 473.

¹⁴ Platón: *Ústava*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1993. s. 474.

*dřívějšího života.*¹⁵ Tři Moiry tento výběr stvrdily tím, že nastavily každé duši různou délku větena. Cesta podsvětím dále pokračuje k řece Zapomnění – Léthé. Touto řekou prošli a dostali se k řece druhé – k řece Amelés, toku Bezstarostnosti. Zde se každá duše musí napít, ale míra je nanejvýš podstatná. Ti, kdo nedodrží míru a napijí se příliš, na všechno zapomínají. Nebudou pak schopni se rozpomenout. Poté nastane noc, přijde zemětřesení a burácení hromů a duše jsou unášeny každá jinam – ke svému zrození. *„A takto se, Glaukóne, zachránilo toto bájně vyprávění a nevzalo za své, a mohlo by přinést spásu i nám, kdybychom mu naslouchali – a potom už dobře přejdeme přes řeku Zapomnění a na své duši nebudeme poskvrněni. Poslechnete-li mne a budete-li uznávat, že duše je nesmrtelná a že je schopná snášet všechno zlé i všechno dobré, potom se vždy budeme držet cesty vzhůru a všemožně budeme pěstovat spravedlnost a její rozumem dané pochopení, abychom byli milými sobě samým i bohům – zde, když ještě dlíme na zemi, i až si za to poneseme svou vítěznou cenu v zástupu přátel jako vítězové při závodech, a aby se nám dobře dařilo jak zde, tak na té tisícileté pouti, kterou jsme probrali ve svém výkladu.*¹⁶

2.2 Ideje a stíny

Co víme o místě na vrcholu nebes, kde se nachází ona *„jsoucím způsobem jsoucí jsoucna?“* Toto místo je hraniční. *„Je to jakýsi přechod mezi pohyblivým světem a tím, na čem je tento svět založen, co je však již zcela jiné povahy než on.*¹⁷ Duše se na něm zastavují a jsou unášeny pohybem jiným - unáší je dokola otáčení nebes. Co je to za pohyb? *„Tentokrát je to však duše, která pohybuje celým kosmem, tedy jakási „světová duše“ nebo „duše nebes“ vykonávající otáčení*

---

¹⁵ Platón: *Ústava*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1993. s. 475.

¹⁶ Platón: *Ústava*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1993. s. 477.

¹⁷ Špinka, Štěpán: *Duše a krása v dialogu Faidros*. Praha: OIKOYMENH, 2009. s. 106.

nebes.“¹⁸ Je zde tedy několik pohybů. Zaprvé pohyb jednotlivých duší, božských i ostatních, zadruhé pohyb „duše nebes“, která otáčí nebesa. A protože je tento druhý pohyb mocnější než pohyby jednotlivých duší, lze předpokládat, že ovládá individuální duše i v případě, že zrovna nejsou na vrcholu nebes. „*Veškerý „individuální“ samopohyb jednotlivých duší je tak nakonec zapotřebí pochopit jako součást pohybu celku světa a vzájemnosti „veškeré duše“*“.¹⁹ Ale o tom podrobněji později. Co dál Sókratés říká o těchto jsoucnech? Říká, že je zaujímá beztvará a nehmatatelná jsoucnost, stupňuje je v oblasti bytí (v porovnání se vznikem, jehož příčinou je duše), jsou viditelná jen rozumem. A proč je cílem duší na tato pravá jsoucná nazírat? Poskytují duším výživu a radost – a to je důležité pro vozataje i pro křídla, protože nedostane-li se duši výživy, naplní se zapomněním a špatností a ztrácí tak svá křídla, a tudíž ztrácí možnost dosáhnout toho, po čem touží. A právě podle toho, kolik se duši dostává výživy, píše Špinka: „*Duše je jsoucné otevřené velmi odlišným možnostem své vlastní existence*“.²⁰ Jiným než božským duším se však nepoštěstí otočit se i s nebesy a pravá jsoucná zahlédnout! Ty nejlepší z nich se snaží jen ty božské následovat. Mohou tedy vzdáleně zahlédnout něco z pravých jsoucen, ale s velikou námahou. Jiné duše mohou nahlédnout jen malý zlomek a z pravých jsoucen a některé dokonce ani část. Špinka píše: „*...Sokrates zde pracuje s metaforou ponoření duší do vnitřku nebes a obrazem zápasu duší, které se zoufale snaží alespoň na chvíli vynořit nad hladinu tohoto světa a nadechnout se čerstvého vzduchu nadnebeských míst*“.²¹ A jelikož tedy některé duše nepozvednou své hlavy ani trochu k pravým jsoucňům, sytí se jen míněním! A proč nemohou pravých jsoucen dosáhnout, když po nich touží všechny duše? Protože pomatení míněním nechápou, v čem spočívá dobro a pravda a už vůbec neví, jak k němu dospět. Jako příklad zde mohu uvést část výkladu z dialogu Faidros, kdy si milenec zamění milého (jakožto nositele krásy a člověka, který v něm měl krásu probudit a

¹⁸ Špinka, Štěpán: *Duše a krása v dialogu Faidros*. Praha: OIKOYMENH, 2009. s. 107.

¹⁹ Špinka, Štěpán: *Duše a krása v dialogu Faidros*. Praha: OIKOYMENH, 2009. s. 107.

²⁰ Špinka, Štěpán: *Duše a krása v dialogu Faidros*. Praha: OIKOYMENH, 2009. s. 111.

²¹ Špinka, Štěpán: *Duše a krása v dialogu Faidros*. Praha: OIKOYMENH, 2009. s. 114.

prostřednictvím toho odkázat k pravé kráse) s krásou samotnou, s její ideou. Jinými slovy, je několik „cest“, kterými lze duši nechat stoupat vzhůru. Některé duše mají cestu nahoru ulehčenou, protože jdou cestou teoretickou, cestou filosofického snažení, rozumem se snaží proniknout k podstatě a tu tak odhalovat – duše filosofů a dobrých vládců; mimo nich se jedná ještě o duše, které mají jakýsi božský dar, kterým se podstata otevírá v umění, ty jdou „cestou“ mánie, která je právě božským darem, je božským šílenstvím, vytržením – bozi si je oblíbili, obdarovali je a tak těmto duším ulehčili pochopení řádu a idejí. Duše filosofů se pohybuje díky teoretickému přístupu, díky rozumu – a prostřednictvím řeči. Vždyť Sókratés byl největším milovníkem řeči. Proč? Protože láska k řečem je potažmo láska k moudrosti, *Erós*. Ale tato řeč musí být založena na poznání pravdy! Řeč je schopna nastolit změnu v duši, je schopna duši nasměrovat k pravému poznání, má tu sílu duši okřídlovat a odlehčovat. Vždyť cílem řeči je právě proměna duše. A zde znova vyvstává otázka vzájemnosti duší. Vždyť o co Sókratovi v Athénách šlo? Šlo mu o to, aby prostřednictvím dialogů vedl lidi k rozpohybování jejich duše. Protože to je právě úděl filosofa – probouzet v lidech myšlenky, otázky, rozpohybovat jejich duše vzhůru; připomeňme zde výraz „porodnické umění“ – něco se zde rodí, něco přichází do neskrytosti, je to ze skrytosti vytrhováno. *„Řeč může být krásná pouze tehdy, je-li její příčinou společné zaměření duší k dobru. Toto zaměření však předpokládá porozumění základním strukturním principům veškerenstva, jehož jsme součástí. Příčinou krásné řeči tedy skutečně musí být, jak zněla původní Sókratova teze, „dotyk duše“ s pravdou.“*²² Tento dotyk je chápán jako společné zacházení s našimi rozpomínkami na pravá jsoucna, a tak lze překonávat onu zaslepenost. Psychagogie je schopnost vodit duše prostřednictvím řeči – a to je právě onen úkol filosofů. V případě Sókrata se jednalo o dialektické myšlení – aneb pojmové poznání idejí. Dialektika je myšlení, ve kterém se mělo v průběhu rozhovoru společně hledat to, co je všeobecně platné a správné. Toto myšlení může stoupat od jednoduchého ke složitému. Mají ho však jen filosofické duše, které jsou nejlépe schopny rozpomínání. Pravé poznání však není pro všechny, není pro ty, kdo toto pravdivé poznání ovládají, tedy pro Bohy, a také není pro ty, jež jsou zahaleni ve

²² Špinka, Štěpán: *Duše a krása v dialogu Faidros*. Praha: OIKOYMENH, 2009. s. 213.

své nevědomosti a zaslepenosti a živí se pouze představou, že jejich vědění je pravé a dostačující. Filozofové jsou pak tedy lidé, kteří stupňují své bytí, protože se snaží dojít k dokonalejšímu poznání a toto myšlení *zasévat i do hlav ostatních, kde by tyto myšlenky mohly vyklíčit*. Součástí úlohy lidské duše v kosmu je mimo jiné tedy i péče o vzájemnost duší prostředkovanou řečí. Řeč tedy vůbec není individuální, ale rodí se právě ve vzájemnosti duší. Ostatní duše mohou nabývat svých perutí i prostřednictvím lásky, která i přes svoji ambivalentnost (stejně jako je ambivalentní i řeč) může dovést duši k idejím a především k Dobru.

Jaká jsoucna potom vidí lidské duše pod nebeskou klenbou? Co vše je jen mínění? „*„Věci zde“ jsou obrazy či napodobeniny pravých jsoucen, jsou na nich tedy ontologicky závislé.*“²³ Ten rozdíl mezi pravými jsoucnými a jejich „pozemskými“ odrazy (stíny) je tedy vnímán právě duší, pokud duše alespoň částečně vybojovala svůj zápas a uvědomuje si minimálně náznak pravých jsoucen a proráží tak skrz svou omezenou perspektivu. Míří k pravým jsoucnům, míří k pravdě, k dobru. Její duše nabývá na perutích. Proč tu však jsou tyto stíny idejí, tato zdání? Jan Patočka mluví o kontradikci pravého, jsoucího a nejsoucího, mezi nimiž je právě zdání: „*Předtím ukázala již pátá kniha, že musíme mezi věděním a nevěděním, z nichž první se vztahuje k tomu, co jest, druhé k tomu, co není, předpokládat též střední člen, který není ani veskrze jsoucí, ani nejsoucí, a tento střední člen je předmětem mínění, zdání, δόξα; je tedy δόξα v jádře kontradikce, která o sobě neví. O této δόξα dovozujeme potom dále, že k ní patří celý obor viditelného.*“²⁴ Duše je sice většinou uvězněna jen ve zdání, jen v oněch patrných viditelnostech, přesto je schopna vztahovat se k pravdivému, skrytému. „*To všecko ukazuje, že i ve svém pobytu ve viditelnostech má ψυχή v sobě zároveň pohyb mezi sférami, že i ve viditelném je obsaženo cosi jako možnost většího a většího vzdalování od neviditelná s jeho jednotou a přesností, a tím „vertikální“ pohyb.*“²⁵ Právě naše duše, přesněji jen rozum, je schopen nacházet vztahy mezi obrazy idejí a

---

²³ Špínka, Štěpán: *Duše a krása v dialogu Faidros*. Praha: OIKOYMENH, 2009. s. 140.

²⁴ Patočka, Jan: *Péče o duši II*. Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 68.

²⁵ Patočka, Jan: *Péče o duši II*. Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 69.

samotnými idejemi mimo pozemský svět. Jedině rozum je schopen přivést nás k oněm pravzorům, o jejichž poznání tu běží ten největší zápas. Toto dobro duše a zdraví je podle slov Platónových konečným úsilím veškerého pohybu a úsilí. „*Jen člověk může vědět o nasvíceném ve světle a o stínu, proto je pastýřem bytí. Má zde úkol.*“²⁶

Nejvyšší ideou, *ideou idejí*, je dobro – *to Agathon*. V říši idejí stojí na vrcholu – je všemu ostatnímu nadřazeno a je tak zároveň nejvyšším cílem. A stejně jako máme spět k ostatním, dobru podřízeným idejím, má být obecně nejvyšším cílem poznání a dosažení dobra. Když se vlastnosti naší duše dobru přibližují, mluvíme o ctnostech. Tyto ctnosti ovšem musí být samozřejmě založeny na pravém vědění. Podle Sókrata je skutečnou lidskou ctností (zdatností) touha po vědění – ne vědění samo, úplná moudrost je totiž pouze božská. Tu lze realizovat právě v tázání. Proto je tázání zbožnost myšlení. Protože duše, o kterou je pečováno, má v sobě *Éros* k dobru – lásku k poznání, taková duše chce poznávat, proto má v sobě otázky. Platón zde hovoří o čtyřech ctnostech – moudrost, statečnost, uměřenost a spravedlnost. Již výše jsme zmínili etický rozměr duše – ten spočívá v nahlédnutí a pochopení dobra. Dobro je tedy nejen etická, ale i ontologická kategorie spojená s bytím. Nyní bylo věcí každého jedince pečovat o svou mravnost. „*Štěstí člověka je svázáno se ctností, šťastný je ten, kdo požívá nejvyššího dobra. Nejvyšší dobro lze ztotožnit pouze s dobrem morálním, se ctností, ne s dílčími dobry, kterým dávají přednost obyčejní lidé. Dílčí dobra se mohou měnit ve zlo, nejvyšší dobro musí zůstat dobrem vždy.*“²⁷ Toto dobro je pro Sókrata právě vědění. A proč je toto vědění to největší dobro? Protože nikdy nemůže vědění přejít v nevědění a proto není dobrem dílčím. Celý Sókratův život můžeme nazvat životem etickým. „*Sókratés zde zanechává pro další rozvoj etiky ideál realizace vlastního života jako řešení teoretického problému, poměření sebe sama jako mravní bytosti*

---

²⁶ Hogenová, Anna: *Starost o duši*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2009. s. 33.

²⁷ Blažková, Miloslava: *Dějiny etických teorií I (od Antiky po konec 18. století)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2004. s. 41.

absolutnem.“²⁸ Platón také přijal tuto představu věčného hledání pravdy, která se skrývá a která se otevírá v myšlení a vědění jedince. „*Cílem lidského směřování je mít spravedlivou duši, která se nedopustila zla ani proti lidem, ani proti bohům. Pomocníkem v nalezení správného směru je filosofie, které není jen základem vzdělanosti pro mládež a brzdou úspěchu v dospělosti, jak tomu bylo u Kallikla, ale trvalým průvodcem člověka. Pravda zde není spjata jen s poznáváním, nýbrž i s lidskou mravností.*“²⁹ Postupem času Platónovi splynuly všechny čtyři ctnosti do jedné, zjistil totiž, že každá z nich potřebuje ke své skutečné existenci všechny tři zbývající. Sjednocení je právě směřování duše k dobru. „*Protože mezi etikou a filosofií leží jako jejich společný svorník dobro se svým poukazem k bytí (dobro být) i k mravnosti (dobro mravní), tvoří idea dobra vrcholovou ideu v hierarchii světa idejí. Duše je tím, co se v blízkosti ideje dobra udržuje díky svým mravním schopnostem.*“³⁰ A jak již bylo několikrát řečeno, pokud se duše nedokáže odpoutat od přízemní zaslepenosti stínů a nedokáže vzhlednout k idejím, nebude schopna se ideji dobra přiblížit. Mezi další přirozenost duše tedy patří její touha více poznat, touha nahlédnout. Duše přirozeně touží po tom nejlepším, co ji nejvíce vyživuje a okřídluje. Platónova etika tak nastoluje transcendentální cíle, které se máme alespoň trochu snažit během pozemského života nahlédnout, rozpomenout se, a podle kterých bychom už ve svém životě na Zemi měli jednat - především spravedlivě, moudře a dobře. „*Dobro poznáváme cestou abstraktního rozumu, ale nikdy je nemůžeme plně uchopit, neboť lidské štěstí a smysl lidského života jsou dány neustálým poznáváním, směřováním k dobru, nikoli jeho dosažením a vyčerpáním.*“³¹ Proč je pro nás dobro dále tolik přínosné? Proč je cílem lidského

---

²⁸ Blažková, Miloslava: *Dějiny etických teorií I (od Antiky po konec 18. století)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2004. s. 42.

²⁹ Blažková, Miloslava: *Dějiny etických teorií I (od Antiky po konec 18. století)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2004. s. 44.

³⁰ Blažková, Miloslava: *Dějiny etických teorií I (od Antiky po konec 18. století)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2004. s. 45.

³¹ Blažková, Miloslava: *Dějiny etických teorií I (od Antiky po konec 18. století)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2004. s. 46.

bytí k němu směřovat? Toto dobro je ohňové a tento oheň je nejvyšší, dokonce vyšší než všichni bohové. A je dobré, protože oheň dává světlo a ve světle je vidět pravda všech jednotlivých věcí (již od Hérakleita známe to, že při hoření dochází k přecházení mezi skrytostí a neskrytostí a že je oheň spravedlivý, protože vše shoří), a zároveň oheň dává teplo a toto teplo je domov, dobrý domov.

2.3 Cesty myšlení

Bylo již zmíněno, že podstatou duše je pohyb. O jaký pohyb se jedná? Duše je brána jako součást širšího celku. „*Tento celek má velmi komplexní podobu. Jeho „částmi“ jsou velmi různorodé „celky“ reprezentující různé podoby jednoty a mnohosti, různosti a totožnosti. Centrální role duše v tomto celku pak spočívá v tom, že díky svému samopohybu mezi těmito různorodými celky prostředkuje.*“³² Pohyb duše, který vzniká sám ze sebe, se pohybuje v kruzích. Je však třeba uvést tyto kruhy do pohybu – to je možné jedině tázáním. Pak naše kruhy stoupají vzhůru. Musíme být probuzeni k těmto otázkám. Co víme o tomto stoupajícím pohybu v kruzích? Tyto kruhy jsou složeny z trojúhelníků, z ohňových trojúhelníků. Proč z ohňových? Tento oheň je podstatou duše. Protože oheň má nejostřejší trojúhelníky, které mohou penetrovat vším, mohou procházet skrze vše. Toto jsou naše myšlenky, které penetrují, které mohou pronikat vším, a tím pádem mohou pronikat například i do minulosti, mohou myslet i to, co se nedá představit. Je to myšlení, co je tou nejpohyblivější částí v tomto vesmíru. Kruhy, jež stoupají, jsou kruhy totožnosti a rozdílnosti a hledají to, co je s nimi právě totožné nebo rozdílné. Obohatí se o tyto poznatky totožnosti a rozdílnosti a pak se k nám vrací. Člověk tak poznává koreláty, které má proti sobě, ale které k němu zároveň patří – a přestává se jich bát. Tady se realizuje jednota člověka a světa. Tak jako svět, tak i člověk je sestaven ze 4 živlů – země, ohně, vody a vzduchu. Co je tím ohněm, co rozpohybuje naše myšlení, ohněm, který je podstatou naší duše? Je to právě

---

³² Špinka, Štěpán: *Duše a krása v dialogu Faidros*. Praha: OIKOYMENH, 2009. s. 13.

myšlení, jsou to i emoce (od *motus* – pohyb), vůle, láska a jiné – toto všechno jsou pohyby, založené v myšlení. S kruhy totožnosti a rozdílnosti se rodíme, s nimi přicházíme na svět, jsou totiž založeny v *anamnesis* – v jediném pravém světě idejí, ve kterém, jak víme, je nejvyšší ideou dobro. Dobro, o kterém jsme řekli, že je také ohňové. Toto dobro je konečný smysl našeho života. Do této představy dobra každý promítá výsledky hledání svých kruhů. Průniky těchto kruhů totožnosti a rozdílnosti vedou k jednoduchosti, tato syntéza má být výsledkem našich kruhů. Podstatou našeho rozumu je tedy *logos* – od slova *legein*, což znamená usebírát do jednoduché jednoty. Tato jednota je právě to podstatné. Na tuto jednotu se dnes zapomíná. Lidé o ní neví - a ženou se na opačnou stranu. Jaká má být dobrá duše, která se učí, která se rozpomíná? Taková duše měla ve světě idejí dobrého vozku, který výborně své koně vychoval a zkontroloval, a dostali se tak až k dobru. Taková duše má 4 podstatné vlastnosti – odvahu (*andreia*), spravedlnost (*dikaiosiné*), uměřenost (*sofrosiné*) a moudrost (*sofia*). Tato moudrost se liší od *fromesis* – od praktické chytrosti, od inteligence aplikované v průběhu života. Tato moudrost je něčím mnohem hlubším. Znamená vědění počátků a konečných údělů v životě. Jako konečný úděl jsme již představili dobro – dobro jako konečný smysl života, ke kterému máme dospět. Vědění počátků znamená znát *arché* (počátek). Jak ho můžeme poznat? Každý počátek se rodí, tento počátek můžeme pochopit, jen když se znovu rodí. Musíme ho v sobě porodit, počínat s ním znovu. A to prostřednictvím vlastních kruhů. Péče o duši je tedy snaha, aby právě rozum byl co nejsilnější. Aby udržel odvahu i žádostivost (*orexis*) na uzdě, rozum zde musí udávat ony hranice (*peras*). Jinými slovy, rozum musí řídit i uměřenost a správnou míru odvahy. Proto je zde tolik důležitá výchova! Pohyby duše jsou u kořene Platonova vychovatelství. „*Vychovatelství je možné jedině z toho důvodu, že ψυχή za sebe odpovídá, že se ovlivňuje sama vlastními impulsy a výkony.*“³³ Tato vlastní a čistě pozitivní výchova znamená strategii obratu.

Duše tedy patří do obou světů, do světa zdání i do světa idejí. Jde o dva stupně bytí duše. Již jsme si ukázali, že Patočka staví tento svět zdání jako střední

---

³³ Patočka, Jan: *Péče o duši II*. Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 70.

bod kontradikce mezi jsoucí a nejsoucí – jako něco, co tedy nějaký způsobem jest a zároveň není. Také jsme řekli, že vlastní výchova spočívá v obratu. Řečeno s Patočkou, musíme vyvolat v duši blahodárnou aporii, musíme objevit vědomí kontradikčnosti v generalitě zdání. Musíme si tedy tuto rozpornost uvědomit a tak si zdání zproblematizovat. Problém je zde i ten, že viditelné jednotlivosti se nejeví stejně. „*A to, co se nám ukazuje, v plnosti – to není celek, to jsou právě jednotlivosti, měnlivé detaily, vyměnitelné kupříkladu v rozmanitosti perspektiv, v našem pohybu.*“³⁴ Jen některé duše jsou schopny tuto rozpornost a falešnost mínění objevit. „*Z toho, jak se ψυχή usídluje v jedné z obou oblastí, vyplývá celkový styl života, βίος jako řád hodnot životních imperativů; tedy rovněž určitý celkový názor o životě, jeho cíli, jeho úspěšnosti a neúspěchu, neštěstí a štěstí.*“³⁵ Zde můžeme vymezit tři druhy života. *Bios apolaustikos, bios politikos a bios theoretikos.* *Bios apolaustikos* je život požívačný. Kruhy takového člověka se nezvedají, drží se pouze při zemi – a proto i v tomto „viditelném“ světě hledají pravdu a dobro. Hledají je však v podobě slasti (*hédoné*). Dobrý život je pro ně konzumní život, zaměřený jen na pouhá jsoucna a na prožitky slasti. Jejich kruhy nejsou schopny nabrat impuls, kterým by se obrátily směrem vzhůru. To, co u nich převládá a co především nenašlo svou míru, je žádostivost. Tito lidé se jen těžko obrací ze své přízemní zaslepenosti, jsou přesvědčeni, že nepotřebují cestou výchovy dospět k pravdě a k dobru, protože si myslí, že oni pravdu znají, stejně jako že oni jsou nositeli dobra. Nechtějí nechat své kruhy vytrhnout z přízemnosti, bolí je to. „*Ti, kdo se oddávají naplno a uvědoměle žádostivostem, jsou vedeni k tomu, jejich rozpoutání považovat za vlastní smysl života, intenzitu zážitku za růst vlastní ψυχή, vlastní bytosti, za pravou svobodu, při níž není jedinec nikým obtěžován a brzděn.*“³⁶ Nejhorší na této žádostivosti je to, že nemá meze (*peras*), že je bezmezná – a tudíž špatně nekonečná, protože si vždycky může žádat podstatně více a to se stává pravidlem – čím více takového slasti duše dostává, tím více jí žádá

---

³⁴ Patočka, Jan: *Péče o duši II.* Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 213.

³⁵ Patočka, Jan: *Péče o duši II.* Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 71.

³⁶ Patočka, Jan: *Péče o duši II.* Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 72.

a slast je tím větší, čím je intenzivnější. Takové ne-moci se říká *pleonexie*. „*Nejen že slasti a strasti zde jsou špatným nekonečnem, ale jsou ne-čisté v tom smyslu, že žádná není možná jinak než svým opakem a v jeho nepřítomnosti.*“³⁷ Aneb není slasti bez strasti, ty patří nutně k sobě. V takovém člověku se střídá libost s bolestí, to jsou hlavní pohyby takové duše. Tím duše sama sebe spoutává. „*Tak se v člověku bezmezna, slasti, žádostivosti ukazuje tajně přítomný člověk tyranský, člověk extrémního úpadku, který místo žádané svobody ve skutečnosti žije ve starosti, závislosti bez konce, strachu a úzkostlivosti; vše omezující, každá míra, s tou pak i bytí, s tím pravda a poznání zmizely z jeho obzoru, jeho život utonul ve víru bezmezna, v άπειρία.*“³⁸ Od tohoto nejnižšího způsobu života rozlišujeme život druhý – *bios politikos*. Kruhy takového člověka se pak nadržují jen při zemi, ale stoupají vzhůru. Čím se rozpohybují? Výchovou. Zastaví se nad *polis* (od slova *pelein* – pobývat na místě, kde je náš domov) a na tuto polis dohlíží, starají se o ni. O Platonově pojetí obce pojednáme ještě později. Třetím způsobem života je *bios theoretikos*. Takovému člověku *paideia* roznítl v jeho duši *Éros*, co je láska k dobru, láska k moudrému, k pravdivému a krásnému. Taková duše pak dostává křídla a letí nahoru. Jde tedy o to, jak pochopíme nejasnost a klamnost jsoucen, do jaké míry zabředneme v tělesnosti a viditelnosti, a jak jsme schopni si tento fenomén uvědomit a zproblematizovat si ho, tázat se. „*Je nutné rozlišovat velice ostře mezi tím dvojím. Svět je nám dán v celku, ale to neznamená, že nám není dán perspektivně a že je nám dán všude ve své plnosti.*“³⁹ „*Základním rysem je pohyb mezi dvěma základními možnostmi sebe samé – možností úpadkovou, bezmeznou, prostou míry, na hranici jsoucnosti, a možností opačnou, jejíž poslední limita je naprosté zduchovění, v mezích lidskosti nemožné; proto na její místo nastupuje harmonie v dominanci mysli, míry, jsoucná a pravdy nad bezmeznem žádostí, afektů, vášní.*“⁴⁰ Proto by tedy člověk vzdělaný měl mít ony čtyři antické ctnosti –

³⁷ Patočka, Jan: *Péče o duši II*. Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 72.

³⁸ Patočka, Jan: *Péče o duši II*. Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 72.

³⁹ Patočka, Jan: *Péče o duši II*. Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 211.

⁴⁰ Patočka, Jan: *Péče o duši II*. Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 76.

spravedlnost (aby byl dobrým občanem a dobrým člověkem a dobře zastával svou funkci v obci a v celkovém lidském spolubytí), uměřenost či kázeň (aby nevládla žádostivost a vášně jako hlavní motory pohybu), odvaha (aby člověk vydržel v nejasné situaci, aby byl svobodný v tom smyslu, že se nebude bát opustit byt' jen představu tělesnosti a viditelného světa, aby byl odvážný vkročit do nejasnosti, do nejistoty a vydržel v ní), a v neposlední řadě moudrost (již zmíněné vědění počátků a konečných údělů v životě). Duše se musí stát jednotnou, vyaretovanou, zharmonizovanou, nesmí sama sobě odporovat - a tím pádem musí prodlévat u toho, co trvá, co je pevné. „*Péče o duši je vnitřním formováním duše samotné, formováním v něco jednotně pevného a v tomhle smyslu jsoucího, právě proto, že se zabývá myšlením. A je to myšlení přesné, ohraničené, které má hrany.*“⁴¹ Duše se tedy může pohybovat ve dvou světech, objevit oba. Jsou to dvě základní možnosti duše, dvě krajiny, ve kterých se duše pohybuje. Věci viditelné se nám dávají z jisté neurčité bezprostřednosti. Mluvíme o δόξα. „*Stíny vždy vypovídají o skutečnosti, avšak nedokonale, jen v aproximaci, ale vždy jde o privaci, tedy o to, že po snu, jako „po provaze“, se můžeme dostat ke skutečnosti.*“⁴² Jak tedy máme odhlédnout od snu ke skutečnosti? „*Musíme se dívat jinak, než je stín, k tomu musíme v sobě nalézt odvahu. Důležité je, že musíme provést transcendentální epoché. Teprve pak je možno zahlédnout to, co nevidíme, protože jsme navyklí dívat se jen směrem „dolů“, tj. díváme se jen na stín, aniž si uvědomujeme, že to pravé a skutečné je skryté.*“⁴³ Protikladem duše žijící jen v tomto světě je duše reflektovaná, která hledá to, co je stálé, pevné a čisté – a ohraničené. Která už nežije jen ve stínech. „*Tato tehdy nová myšlenka, tento úplně nový ideál, že všechno, co člověk dělá a co myslí, se musí takovýmto způsobem zodpovídat, znamená přece novou formaci sebe, novou formaci toho, čím člověk takříkajíc od přírody je, totiž bytostí, které se zjevuje, které se ukazuje svět. Ale teď běží o to, jakým způsobem. Tuto formaci mám nějakým*

---

⁴¹ Patočka, Jan: *Péče o duši II*. Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 225.

⁴² Hogenová, Anna: *Starost o duši*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2009. s. 31.

⁴³ Hogenová, Anna: *Starost o duši*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2009. s. 31.

způsobem v moci, nějakým způsobem se formují.“⁴⁴ Je přímo děsivá myšlenka, že by člověk takovou možnost neměl.

Myšlení je tedy tak nesmírně důležité proto, že jím člověk utváří a získává sám sebe. Toto myšlení formuje naši duši. Poznáváme díky tomu, že o duši pečujeme, ne naopak. *„Myšlení je důležité jako orgán pozitivní, určující, obohacující péče o duši, orgán její schopnosti být dobrou, její dokonalosti, stupňování jejího bytí.*“⁴⁵ To je velmi podstatný moment. Duši tedy můžeme porozumět, jen když o ni pečujeme. Proto také duše tvoří centrum filosofie – *„Filosofie je péčí o duši v její vlastní podstatě a v jejím živlu.*“⁴⁶ Myšlení, kterým se děje péče o duši, je tázání, rozhovor. Zproblematizování. K tomu je právě zapotřebí odvahy. Odvahy vkročit do nejistot, odvahy setrvat v nich bez odpovědí. Patočka logos charakterizuje jako nekonečný pohyb, u jehož cíle můžeme být jen v tom smyslu, že ho máme stále na mysli a neustále u něj setrváváme. Můžeme jej tedy dosáhnout jen v podobě cesty. *„Duše, jež si sebe samu uvědomila ve vědění nevědění, duše, jež sebe samu utváří, zakusila bytí: je statečná v sebezproblematizování, moudrá ve vědění nevědění jakožto zkoumání, zdrženlivá a disciplinovaná, jelikož svému myšlenkovému konání podřizuje všechny ostatní životní záležitosti, a spravedlivá, jelikož činí to, co jí přísluší, co je pro ni závazné, jen svou povinnost, nevypíná se.*“⁴⁷ Taková duše je čistá, nerozporná, jednotná.

---

⁴⁴ Patočka, Jan: *Péče o duši II.* Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 233.

⁴⁵ Patočka, Jan: *Péče o duši II.* Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 126.

⁴⁶ Patočka, Jan: *Péče o duši II.* Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 126.

⁴⁷ Patočka, Jan: *Péče o duši II.* Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 128.

3 TŘI ROZMĚRY PÉČE O DUŠI

Tuto péči o duši lze předvést ze tří hledisek: péče o duši jako ontologický rozvrh, péče o obec a život v ní a péče o duši jako její vnitřní život, její poměr k tělesnosti a netělesnosti, ke smrti a věčnosti. „*Tady Platón sám ukazuje, že starost o duši se mu ve svém průběhu člení ve tři velké proudy, trojím způsobem se starost o duši vyjevuje, trojím způsobem se toto filosofické zformování sebe sama ukazuje. Trojím způsobem, z nichž každý je tomu nejvlastnějšímu jádru, tomu, co já jsem, různým způsobem blízký.*“⁴⁸

3.1 Péče o duši jako ontologický rozvrh

Ačkoli se naše duše řídí ontologickým rozvrhem a ten je pro ni velmi důležitý, jedná se o jiné pohyby. Již byl tento rozdíl pohybů zmíněn – i naše duše se sice pohybuje ze sebe sama, je ale na „světové duši“ ontologicky závislá, je jí podmíněná. „*V ontologickém rozvrhu má vysoce významnou, i když ne výlučnou úlohu myšlenka skutečnosti idejí, a při jejím rozpracování pak matematika. Neboť ontologická priorita ideje, její právo na roli nejvyšší podstaty, je založena na obecném odstupňování bytí, ve kterém v určitých etapách závisí nižší na vyšším, jež je zároveň ontologicky silnější a obsažnější.*“⁴⁹ Duše je sice něčím prvotním – je zdrojem pohybu – ale muselo tu být něco ontologicky původnějšího. Jednotlivé duše mají svůj původ v kosmu, v „duši kosmu“. Taková péče o duši je vlastně teorie pohybu – protože duše je schopna sama určovat svůj pohyb a ten tak vzniká sám ze sebe, proto stojí před dvěma možnostmi – možností růstu a možností úpadku. Tyto pohyby se ale potřebují navzájem. Duše je závislá na duši kosmické a ta zase naopak na ní, je také závislá na jejím pohybu, ačkoli se liší. „*Duše je to, pro co má*

---

⁴⁸ Patočka, Jan: *Péče o duši II.* Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 233.

⁴⁹ Patočka, Jan: *Péče o duši II.* Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 129.

*smysl dobro a zlo. Duše může sice existovat jen tehdy, když existuje dobro, neboť jejím základním pohybem je pohyb směrem k dobru, ale na druhé straně má i dobro samo jakožto cíl a úběžník všeho smysl jen tehdy, když existuje takový pohyb. Jen pokud existuje něco, co může stupňovat své bytí pohybem k dobru, je dobro účinné, tzn. jest. Duše tak nejen umožňuje pojetí celkové hierarchie bytí ve smyslu dobra, tj. pojetí teleologické, nýbrž je zároveň ospravedlněním dobra, dává odpověď na otázku (kterou položil výslovně až Nietzsche), proč volit dobro a nikoli zlo, proč pravdu, a nikoli (eventuelně účinnější) zdání.*⁵⁰ Velice podstatné je to, že duše může sama svým pohybem stoupat k platnějšímu bytí, stoupat k idejím, ale vždy má toto stoupání pouze charakter cesty. Nedojdeme jedinému, pravdivému a nahlédnutému konci. Nedojdeme jednoznačné odpovědi – a pokud ano, je to *špatně*. Proto potřebujeme odvahu. Abychom vydrželi jít po cestě, které chybí cíle. Abychom vydrželi v bytostném napětí otázky, abychom byli schopni unést tuto nejistotu. Připomeňme, filosofie je přípravou na smrt. Patočka mluví o ztrátě člověka nároku na pravdu. Takovou pravdu nemáme, právě naopak – ona má nás. Je to absolutní pravda, kterou je třeba vytrhnout ze skrytosti. Takové vyrvání je vždy hlubokým ořezem pro člověka; řekněme, že má hořkosladkou povahu. Získává se v dialogu, buď se sebou samými, nebo s druhými – což není nic jiného, než péče o duši. „Člověk nestojí proti bytí jako rovnocenný a bytím prohlédající protějšek, nýbrž jedině na cestě, na níž se ovšem střetává se samými předmětnostmi, se může otevřít cosi jako lidské nahlédnutí bytí. A protože na cestě zůstává, je mu toto nahlédnutí dostatečnou oporou, aby otřásl dosavadním životem, bloudícím bez nahlédnutí. Péče o duši odstranila s konečnou platností naivitu, vyslala člověka hledat dobro a rozumovou jasnost o všem, co promýšlí, říká a činí.”⁵¹ Proto počínaje Sókratovo péčí o duši má člověk úkol.

---

⁵⁰ Patočka, Jan: *Péče o duši II*. Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 131.

⁵¹ Patočka, Jan: *Péče o duši II*. Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 132.

3.2 Obec jako projekce duše

Člověk má tedy hledat dobro, hledat v sobě uměřenost, moudrost, statečnost a spravedlnost. Ale člověk žije v obci, tam se projektuje jeho duše. Není možné být mimo obec, člověk je na ní závislý. V obci je člověk člověkem. V této pospolitosti lidí je třeba také dojít řádu, dobru, spravedlnosti. Platí pro ni tytéž požadavky jako na samotné individuální duše, protože právě ty jsou schopny tuto obci přinést. Péče o duši proto není jen záležitostí jedinců, člověk žije ve vzájemnosti duší, proto má velkou odpovědnost i za ostatní – a tak za celou obec a potažmo za celý kosmos. Toto propojení je velice podstatné. Pochopit ho lze na principu nápodoby. Obec je oduševnělá právě díky duševním pohybům občanů, oni ji zakládají, a to neustále. V této vzájemnosti duší a jejím úkolu je nejpodstatnější filosof. To on má lidi vychovávat, on je má probouzet k tázání, on jim chce dát poznat svět stínů. Jeho role je však zvláště ambivalentní. „*Protože nahlédnutí dobra (spolu s nevěděním) je majetkem jedině filosofa pečujícího o duši, zatímco druzí si na ně činí nárok naivně a bez reflexe, a vidí, že jsou vydáni filosofovu έλεγχος, usvědčení z vlastní nicotnosti, je konflikt nevyhnutelný: jediný pravdivý a spravedlivý člověk se musí jevit jako zloduch, kdežto jeho protivníci snadno budí zdání opačné.*“⁵² Proto bude velice často filosof nepochopen, proto jim je často doporučováno stranit se veřejného života. Ale jejich úkol má být právě tam. Problém je v tom, že jeho působení často bolí ostatní kruhy pohybující se při zemi, bere lidem jejich jistoty a důvěru, bez které oni *nemohou* a nechtějí žít. Platon proto (hluboce zasažen Sókratovým odsouzením a smrtí) v *Politeii* rozpracovává představu ideální obce, ve které nelze křivdit nejen filosofovi, ale vůbec nikomu; obec, která musí být harmonická a především založená na spravedlnosti. Nejen na projevech práva a spravedlnosti, ale především na tom, jak působí v lidské duši – celé rozpracování obce má vycházet z povahy a přirozenosti duše. V takové obci je nejdůležitější to, aby každý konal jen jedinou funkci – a to právě takovou, která odpovídá přirozenosti jeho duše a výchově. Tato výchova je už do jisté míry podřízena právě

---

⁵² Patočka, Jan: *Péče o duši II*. Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 132.

přirozenosti jeho duše a jí odpovídající funkci v obci. Vznikají nám tak tři skupiny občanů. Ty jsou opět dány do hierarchických vztahů, jak je to pro Platona typické. Nejnižší je skupina řemeslníků a rolníků – tedy lidí majících na starost zásobování celé obce, její materiální zajištění. Jsou to lidé nejobyčejnější, ne moc vzdělání – vzdělání jsou jen do té míry, aby byli schopni výrobu a hospodaření zvládnout. Proto jejich odpovídající ctností je uměřenost – tu by měl každý dobrý občan z této vrstvy v sobě vypěstovat. Měli ve všem pochopit správnou míru a tu udržovat a nepřekračovat, aby tak obec nezapadla do konzumního stylu života a blahobytného nadbytku, který by jen podněcoval a živil nekončící a narůstající žádostivosti občanů. Život řemeslníků a rolníků na rozdíl od zbývajících vrstev nemusel podléhat pouze veřejnému – jedině oni měli právo na soukromí a možnost zachovávat tradiční rodinu. Druhou skupinu tvoří strážci. To je skupina nejpočetnější. Jejich život plně náleží obci, slouží veřejnosti, jejich jedinou mzdou je obživa. Platí pro ně zákaz majetku stejně jako zákaz tradiční rodiny. Nejsou to jen ochránci polis, ale zároveň ochránci toho, aby byl stát harmonický a blažený. Uměřenost jako ctnost jim také patří, kromě toho ale musí v sobě pěstovat statečnost, odvahu, ctižádostivost. A pro to také musí být náležitě vychováni. „*Je to výchova jejich existence k poslednímu nasazení, k naprosté sebekontrolě a sebevzdání, nebo spíše: k získání sebe sama v pravém smyslu zřeknutím se zdánlivých samozřejmostí, jako je bohatství, vlastnictví, požitky, fyzické pokračování života po smrti ve vlastním potomstvu.*“⁵³ Jsou vychováváni v oblasti musiky a gymnastiky. Musická výchova je výchova slovem a hudbou a zpěvem, výsledkem má být naučení se dobré řeči, ladnost pohybů, vyváženost tvarů, schopnost naslouchat harmonii, pochopit řád. Gymnastická výchova přináší také mimo jiné pochopení a naučení se řádu a pravidel, ale především ve strážcích pěstuje odvahu. Prostřednictvím péče o tělo je trénována duše – nutné je zde propojení, *kalokagathia*. Do „vrstvy“ nejvyšší patří filosofové a vládci. Zde Platon mluví o tom, že vládce by měl upřímně milovat a pěstovat filosofii nebo by se měl filosof dostat k vládě. Důležité je to, aby se každý zabýval jen svou vlastní funkcí, abych jim neměl víc nebo nedělal funkce jiné, protože tím by se z takové obce

---

⁵³ Patočka, Jan: *Péče o duši II*. Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 141.

vytratila harmonie a spravedlnost. „*V takto komponované, sladěné obci vládne harmonie, je to obec moudrá svou nejvyšší třídou, zajišťující jejího ducha a obratnou vnější politikou, statečná a bezpečná svými strážci, ukázněná přesvědčením všech o výtečnosti a nestrannosti výběru vládnoucích a jejich nezištnosti.*“⁵⁴ Taková obec bude zdravá, najde ve všem správnou míru a tak se vyhne nebezpečí bezmezna, taková obec bude mít areté (strážci budou stateční, ve všech bude vládnout kázeň a spravedlnost). „*Ideální geneze obce je tak vodítkem k pochopení individuálního života, jeho správné volby a s tím souvisící struktury naší ψυχή. Ideální geneze obce je tak kus sebepoznání, je naukou harmonie i v individuu, v jeho ψυχή.*“⁵⁵ Z toho plyne, že duše vykonává více pohybů - a to ve více oblastech. Ale všechny spolu velmi podstatně souvisí. Duše sama je jakousi obcí a obec je zase jakousi duší. Harmonická forma povede u obou ke stejným ctnostem. Proč je tak důležité, aby v obci vládli filosofové? „*To znamená, celé obci musí dominovat pohyb ψυχή vzhůru, pohyb k bytí, poznání, pravdě a ostatním ἀρεταί.*“⁵⁶ Problém spravedlivé obce je tedy úzce spjat se vzestupným pohybem. „*Umožňuje-li péče o duši a z ní vyrůstající mravní náhled nový život, pak musí být možná i nová obec. Jde o to, aby se toto základní nahlédnutí péče o duši promítlo opačným směrem do věcí obecných: to je potom konstrukce státu spravedlnosti a výchovy.*“⁵⁷ Z toho pak plyne společný cíl – rozum jako ohraničení, jako něco pevného a přesného, jako něco, co neovlivňuje pouze nás; zároveň kázeň – zkrácená žádostivost – také musí mít míru, být pevně ohraničena a nepřekračována, pak se potěšení stanou radostmi a přispívají k vystupňování bytí. Zprv je tedy obec projekcí duše a musí proto stát na vlastnostech duše, zadruhé je třeba dobrých, duchovních lidí, díky kterým by byl teprve možný vzestup – ale k tomu je potřeba výchovy. Proto má výchova tak obrovskou roli. Tvoří základ dobrého státu a člověka.

---

⁵⁴ Patočka, Jan: *Péče o duši II.* Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 74.

⁵⁵ Patočka, Jan: *Péče o duši II.* Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 75.

⁵⁶ Patočka, Jan: *Péče o duši II.* Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 76.

⁵⁷ Patočka, Jan: *Péče o duši II.* Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 135.

3.3 Péče o duši jako poznání sebe sama

*„Duši lze pochopit jen tehdy, pokud existuje bytí, které není „fyzické“, tělesné, není světem věcí a událostí kolem nás.“*⁵⁸ Toto bytí je cílem duše, je však přístupné jen díky duševnímu pohybu. K idejím máme dojít jako k pravdě; duše je pak to, díky čemu pravdivé jest a díky čemu se nějak jeví. Pro toto objevení a poznání duše je tedy zapotřebí právě vyjít z jistot, vyjít ven z toho náhledu bezprostředně dávajících se jsoucen, odhlédnout od toho stínu jinam, do jiné hloubky bytí. *„A právě tato skutečnost, že reálné bytí samo sebe překračuje tím, že se zjevuje, je zkušenost duše.“*⁵⁹ Tímto vykročením nemá být život znejistěním oslaben, naopak má být díky péči o duši přiveden k vystupňování duševního pohybu.

*„Za samozřejmým světem Řeků se vynořilo universum bytí. A na základě tohoto vynoření čehosi nejprve samozřejmého, ve skutečnosti však vůbec nejpodivuhodnějšího, byl interpretován starý mýtus o člověku a nabyl nového smyslu, smyslu cesty.“*⁶⁰ Člověk se tak stal duší, nesmrtelnou duší, která se vztahuje k nezanikajícímu. *„Původní otázka po člověku mezi dobrem a zlem se stává péčí o duši.“*⁶¹ Péče o duši je právě onou bytostnou výzvou k reflexi. Tak se duše teprve stává tím, čím může být. *„Péče o duši je vnitřním formováním duše samotné, formováním v něco jednotně pevného a v tomhle smyslu jsoucího, právě proto, že se zabývá myšlením. A je to myšlení přesné, ohraničené, které má hrany.“*⁶² V tomto trojím rozdělení péče o duši panuje princip nápodoby. Jde o jedno a totéž. Tak jako kosmos je řádem, stejně polis i člověk jsou svým vlastním řádem, menším kosmem,

---

⁵⁸ Patočka, Jan: *Péče o duši II*. Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 143.

⁵⁹ Patočka, Jan: *Péče o duši II*. Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 144.

⁶⁰ Patočka, Jan: *Péče o duši II*. Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 147.

⁶¹ Patočka, Jan: *Péče o duši II*. Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 147.

⁶² Patočka, Jan: *Péče o duši II*. Praha, OIKOYMENH, 1999. s. 225.

všichni mají stejné cíle, kterých dosahují starostí o duši. Jak vznikl kosmický řád? Byl vyrván z chaosu, který byl na počátku a tento počátek se opakuje v každém z nás. A protože tento řád musíme udržovat, musíme se starat o svou duši, proto má být náš rozum ten nejsilnější. Kdyby v nás převládla žádostivost, která je špatná svou nekonečností, nezměrností, pak by v nás převládl chaos. Tak jako jednotlivec má být řízen rozumem a dojít pravdě a dobru, tak má být řízena i obec a být založena opět na pravdě, dobru a spravedlnosti, a stejně tak má fungovat celý kosmos, který je opět veden rozumem, onou světovou duší. Kosmos je tedy totéž co polis – a polis je totéž, co je v nás. Proto ten, kdo pečuje o svou duši, pečuje zároveň o duši polis a současně i o celý kosmos. To je hlavní podstata vzájemnosti duší. „*Filosofie je vždy originálním návratem k podstatě bytí. Tento návrat se děje vždy poprvé a naposled a otvírá nám přístup k zlaté žíle objevů, z nichž pak žijí jednotlivé vědy o duši. Tímto návratem je Er-eignis. Tento návrat je rozhodnutím.*“⁶³ Proto je zde tolik důležitá role výchovy a filosofů. Musíme být vyzváni k tázání. Reflektovat svůj pobyt. „*Probudit k otázkám je úkol filosofů. A to platí jak v rodině, tak ve společnosti, jak v jednotlivci, tak v polis, tak pro celý kosmos. Proto má epimeleia rozměr individuální, politický i kosmický. Proto duše a její členění odpovídá v platonském vidění členění obce – polis.*“⁶⁴

---

⁶³ Hogenová, Anna: *Starost o duši*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2009. s. 10.

⁶⁴ Hogenová, Anna: *Starost o duši*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2009. s. 15.

4 PAIDEIA

4.1 Uvlastnění

Jestliže člověk o bytí ví, pak filosofuje. Je otevřen otázkám, na které nemá odpovědi. Proto potřebuje odvahu. „*Je třeba vědět o světě, o bytí, je třeba unést prázdnotu. A to je úkol kultivace lidské duše v procesu s názvem „Epimeleia“.*“⁶⁵ Idea je podle Jana Patočky zvláštní druh moci. Není to jen pojem nebo soud, je onou zvláštní mocí, kterou v sobě člověk objeví a tím ji současně pochopí – to, že idea je tím, co řídí celek světa. Tomuto pochopení říká Martin Heidegger *Er-eignis* – uvlastnění. Je to pramenění ze svého vlastního pramene. Je to počátkování s počátkem. V každém počátku vzniká něco jedinečného, absolutního a neopakovatelného. Je to něco, co patří nám a současně i světu. Toto setkání s ideou je největším projevem svobody. Je to naše svoboda ke svému základu, k tomu, co nás zakládá. K tomuto základu se dostaneme starostí o duši a potom jsme schopni pramenit z vlastního pramene, zažívat autentické bytí. Dostaneme se k němu dialogem, především otázkami. Vznikne napětí bytostné otázky – toto napětí máme sdílet a setrvat v něm, nechat otázku dozrávat a netrvat na odpovědi. K tomu právě potřebujeme onu tolikrát zmiňovanou odvahu, abychom se nebáli vkročit do tohoto pole nejistoty, abychom vydrželi toto napětí bytostné otázky. Jedině odvaha nás přivede k pravdivému životu, který pramení z ideje. „*A odvaha je tu odvahou k rozhodnutí.*“⁶⁶ Pro uvědomění si sama sebe je zajisté nutno uvědomit si celek, ve kterém jsme začleněni; celek, do nějž patříme a jsme s ním propojeni. Jsme neustále v dialogu. „*Patříme k celku, jenž z nás vyvolává naše lidství a všechny jeho*

---

⁶⁵ Hogenová, Anna: *Starost o duši*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2009. s. 158.

⁶⁶ Hogenová, Anna: *Starost o duši*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2009. s. 9.

atributy. *A tím je bytí samo.*⁶⁷ Tuto propojenost člověka s bytím v každé situaci nazýval Jan Patočka *arete*. Neměl na mysli antickou ctnost, on význam poněkud posunul. „*Αρετή není privátně individuální ctnost; je to něco pevně určeného, co se přesto děje v měnivých konkrétních situacích; je to úsilí člověka o prohlédnutí celku v zasazení do konkrétní situace.*“⁶⁸ Proto je filosofie samotný návrat k bytí, k jeho podstatě – a tento návrat je právě uvlastnění, *Er-eignis*. Základním principem tu musí být jednoduchost – protože *logos* jakožto cíl našich kruhů je jen sjednocením, usebráním do jednoduché jednoty. Toto usebrání či uvlastnění sama sebe má podle Martina Heideggera svůj původ v ohni, který je středem světa, Země, bohů a lidí. „*Jde o čtveřinu, v níž člověk prožívá dny svého života. Být ve středu tohoto křížení, kde nahoře jsou bozi, dole lidé, vpravo Země a vlevo svět, znamená prožívat domov v usebrání, v logu.*“⁶⁹ A pokud dáme vše do jednoduché jednoty, najdeme své místo, najdeme své místo v bytí a najdeme sami sebe – budeme u Země, u světa, u bohů i u lidí a budeme zároveň i u sebe samého. Péče o duši je o tomto uvlastnění, o nalezení sebe sama. O uvědomování si celku bytí v každé situaci, o pramenění ze svého pramene, o autentické prožití života. O vyvolání sama sebe z hlubin. „*Jakoby člověk musel vstoupit do „světa, Země, do božského a lidského“ a odtud se vrátit k sobě samému – to je Ereignis (uvlastnění). Jde o skok (Ursprung) do bytí, nic jiného.*“⁷⁰ Porozumět této výzvě, tomuto požadavku, to je úkole vzdělání a výchovy. Teprve tak můžeme poznat to nejvlastnější. „*Ve svobodném užívání vlastního se skrývá to nejvyšší v naší životní pouti. Lidé si myslí, že vlastní znají. Je*

---

⁶⁷ Hogenová, Anna: *Starost o duši*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2009. s. 10.

⁶⁸ Patočka, Jan: *Péče o duši I*. Praha, OIKOYMENH, 1996. s. 33.

⁶⁹ Hogenová, Anna: *Starost o duši*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2009. s. 12.

⁷⁰ Hogenová, Anna: *Starost o duši*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2009. s. 13.

to pro ně to nejjednodušší, ale opak je pravdou. Proto je péče o duši základem smysluplného života.“⁷¹

4.2 Tázání je zbožnost myšlení

*„Svoboda je svobodou k tomu, co nás zakládá. A hledání tohoto základu je výsostným úkolem paidei.“*⁷² Jde o naše sebepoznání, o naše nejhlubší vrstvy. Musíme poznat svůj pramen, ze kterého prameníme. Ale to lze, jen pokud s tímto pramenem budeme v pohybu, pokud s ním budeme pramenit. A pramenit s ním budeme jen v napětí bytostného tázání, což je onen mohutný pohyb naší duše, v němž se kruhy pohybují vzhůru. Proto je tázání zbožnost myšlení. *Paideia* je právě tímto pohybem, u kterého je určující směr. Jde o směr pohybu našich kruhů. *Paideia* nám dá onen impuls k rozpohybování kruhů, to je její úloha. *„Proč je paideia podstatným obratem, otřesem, impulsem? Protože nechá prožít bytostnost tázání a toto tázání přinutí pak vychovávaného změnit směr kruhů, které charakterizují činnost jeho vlastní duše.“*⁷³ *Paideia* je vytržením, je realizována v okamžiku. Dostaneme-li impuls k rozpohybování kruhů, jde vždy o počátek. Vždy jde o něco nového a jedinečného, každý počátek se děje poprvé a naposled. Základem výchovy je tedy probudit člověka k tázání, a probuzení je úkol filosofů. *„Celý život se znovu a znovu ptáme a precizujeme sami sebe a ostatní, nikdy se nedostaneme k absolutnímu konci, to je jediná jistota. Ale život je tímto úkolem a jedinečným výkonem.“*⁷⁴ Proto bychom se nikdy neměli přestat tázat. Přestaneme-li se ptát, přestaneme žít. Tázání je tolik důležité, protože nám otevírá horizont.

⁷¹ Hogenová, Anna: *Starost o duši*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2009. s. 32.

⁷² Hogenová, Anna: *Starost o duši*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2009. s. 84.

⁷³ Hogenová, Anna: *Starost o duši*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2009. s. 86.

⁷⁴ Hogenová, Anna: *Starost o duši*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2009. s. 15.

Horizont daleko hlubší. V tomto horizontu se nám svět otevírá, díky tomuto horizontu světu nějak rozumíme. To, jak světu rozumíme, určuje potom pochopení jednotlivin i celku. „*Hledání je tázání a obojí je vstupem do horizontu, v němž je problém živý a pulzující.*“⁷⁵ A tam, kde je problém pulzující, tam nás nutí myslet, tam jsme zaujati a jsme bytostně při-tom. Jsme přitahováni naším zájmem a udržováni právě bytostným napětím této otázky, onou rezonancí, která v nás neustává. Proto bychom měli sestoupit k vlastnímu prameni a nechat na sebe věc dolehnout, nechat samu věc na nás působit a v tomto vztahu setrvat, nespěchat. A setrvat v něm znamená setrvat v otázkách, v pohybu duše. Zároveň bychom měli být otevření pro celek. Naše myšlení nesmí být uzávorkované, omezené a netázající se, nehledající. Musíme být právě tázáním, hledáním otevření novým horizontům. „*Souvisíme s celkem světa, jsme s ním provázáni neviditelnými pouty, jimž říkáme původní logos v herakleitovském smyslu.*“⁷⁶ Proto má být naše tázání otevřené, náš obzor rozšířen. Vzpomeňme na ohňové kruhy naší duše, jež penetrují vším, jež mohou myslet i to, co se nedá představit. Právě cílem těchto kruhů totožnosti a rozdílnosti je vrátit se zpět a spojit vše do jednoduché jednoty, a tou je *logos*. A v této jednotě nalezneme celek a ten je třeba myslet pořád. Je to celek neomezený, celek bez *marga* a my jsme jeho součástí. Cílem výchovy a vzdělání je pak mít tento celek bez *marga* v našem myšlení, v naší duši. „*Tomu říkali staří „arete“, a ta není žádnou privátní ctností, je to schopnost mít v každé konkrétní situaci celek v sobě.*“⁷⁷ K tomuto celku jsme nějak naladěni a to je velmi podstatné. Protože jen vyladěný život je dobrý život. Tázáním musíme vyrvat věci ze skrytosti. Tázáním se musíme vymanit ze světa stínů. Rozpohybovat naše kruhy, jež mají být tázáním otřeseny. Je nutné probouzet lidi z této neuvědomělé a nereflektující somnolence. To má být úkolem filosofů, pedagogů – těch, co mají vyvádět z jeskyně. Tento úkol

---

⁷⁵ Hogenová, Anna: *Starost o duši*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2009. s. 31.

⁷⁶ Hogenová, Anna: *Starost o duši*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2009. s. 62.

⁷⁷ Hogenová, Anna: *Starost o duši*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2009. s. 86.

je však nesmírně těžký, protože mnohdy lidé přesvědčeni svou pyšnou dokonalostí nechtějí vytrhnout do nejistoty, nechtějí být otevřeni jinému poznání, jejich kruhy se pohodlně drží při zemi a jejich omezenost brání tomu je rozpohybovat. Problém je v tom, že každý poznává jen podle toho, kde se pohybují jeho kruhy. Proto bude filosof vždy pro většinu lidí bláznem. Duše pohybující se při zemi nepochopí dobro, pochopí jen *hédoné*. „*Hledat a tázat se je jedinou cestou k tomu, co není výslovné, ale co přesto je.*“⁷⁸ Vztahovat se k tomu tedy můžeme tázáním, musíme být do otázek bytostně ponořeni, musíme je nechat vyvstávat ze svého vlastního pramene. To je způsob, jak je možno toto nevyjádřitelné jediné sdílet.

4.3 Péče o duši jako základní evropské dědictví

Jan Patočka zmiňuje ve svých přednáškách vlastní pohled na Evropské kořeny. „*A to je ta jedinečná věc v Evropě: jediné v Evropě došlo ke vzniku filosofie v tom smyslu, jak jsem vám to řekl, k probuzení člověka z tradice do přítomnosti universa, jediné v Evropě nebo, lépe řečeno, v tom, co bylo zárodkem Evropy – v Řecku.*“⁷⁹ Lidé byli vytrženi z mýtu a postaveni ke svému úkolu. Péče o duši jako lidský program a smysl života se stala tím nejvzácnějším dědictvím, které si Evropa dokázala uchovat. Evropa se vždy a v odlišných formách snažila dobrat pravdivému, božímu království na zemi, chcete-li. Tato myšlenka druhého království, druhého světa, který je světem skutečné pravdy - ve všech svých formách má svůj počátek v Platónovi. Proto se Patočka domnívá, že péče o duši je zárodkem, ze kterého vyrostlo to, co Evropa byla. Později se péče o duši změnila v chápání lidí – přeměnila se spíše na *vůli k moci*, řečeno s Nietzsche. Proto Patočka dále mluví o zániku Evropy. V čem tedy podle něj spočívají ony pilíře evropské vzdělanosti? „*Obyčejně se říká, že evropská vzdělanost, nebo jak se*

---

⁷⁸ Hogenová, Anna: *Starost o duši*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2009. s. 79.

⁷⁹ Patočka, Jan: *Péče o duši I*. Praha, OIKOYMENH, 1996. s. 227.

*tomu říká, má dva sloupy: jedním že je židovsko-křesťanská tradice a druhým že je antika. V mém pojetí, jak jsem se pokusil vylicít, stojí Evropa na jednom sloupu – a to proto, poněvadž Evropa je nahlédnutí. Evropa je život založený na nahlédnutí. To židovské, které je samozřejmě v evropské židovsko-křesťanské tradici nadmíru důležité, se muselo helenizovat, muselo teprve projít řeckou myšlenkou, aby se mohlo stát tím, čím pro Evropu je.*⁸⁰ Jak již bylo řečeno, představa druhého světa, světa pravého, světa bohů – je poprvé u Platóna. Proto je péče o duši nejbohatším dědictvím Evropy; přestože charakter dnešního světa je poněkud jiný, tato intence tu musí zůstat vždy.

---

⁸⁰ Patočka, Jan: *Péče o duši I.* Praha, OIKOYMENH, 1996. s. 228.

ZÁVĚR:

Cílem práce bylo uvědomit si tyto nádherné nosné myšlenky skvělých filosofů počínaje Sókratem a Platónem, a podtrhnout je myšlenkami dnešních myslitelů, jež se k tomuto tématu vždy vracejí a nemohou nevracet. Cílem bylo uvědomit si jejich velikost, jejich pravdu. Snažit se především uvědomit si sám sebe. Jako bytost, která o svou duši může pečovat, a tak ji okřídlovat a povznášet a dojít tak pravým jsoucňům, jež nesou duši opravdovou blaženost a štěstí, pravdu a dobro, spravedlnost. Starost o duši byla tedy v této práci popsána nejen jako snaha o poznání sama sebe, ale také o vlastní vzdělanost, kultivaci, která s sebou přináší také spatření sama sebe jako hodnoty, jako pevného, čistého krystalu, který chce být stále opečováván, vzděláván a povznášen tak výš; myšlení takového člověka chce být neustále v pohybu. Jde o nalezení sebe sama v představě vykutání našeho nejhlubšího pramene, ze kterého prameníme. Ze kterého tryská naše jáství, *Selbst*, naše hodnoty, vlastnosti dobré i špatné. Takový člověk pak může prožít autentický život, vystupňovat své bytí pomocí filosofie a neustále si díky myšlení a tázání rozšiřovat svůj obzor a tím svou otevřenost, intenci do světa. Může naplno prožít své bytí ve světě. A to právě na základě pravdy, dobra a spravedlnosti.

V dnešní době totiž vůbec není od věci vrátit se k těmto pradávným myšlenkám, naopak – je nejvyšší čas je zaslechnout.

POUŽITÁ LITERATURA:

- Blažková, Miloslava: *Dějiny etických teorií I (od Antiky po konec 18. století)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2004.
- Hogenová, A.: *Areté – základ olympijské filozofie*. Praha: Karolinum, 2000.
- Hogenová, Anna: *Jak pečujeme o svou duši?* Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2009.
- Hogenová, Anna: *Starost o duši*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2009.
- Kohák, Erazim: *Jan Patočka – Filosofický životopis*. Jinočany: Nakladatelství a vydavatelství H&H, 1993.
- Patočka, Jan: *Péče o duši I*. Praha, OIKOYMENH, 1996.
- Patočka, Jan: *Péče o duši II*. Praha, OIKOYMENH, 1999.
- Patočka, Jan: *Péče o duši III*. Praha, OIKOYMENH, 2002.
- Patočka, Jan: *Platón. Přednášky z antické filosofie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992.
- Pelcová, Naděžda: *Vzorce lidství*. Praha: Portál, 2010. 2. vyd.
- Plato: *Symposium and Phaedrus*. London: Everyman's Library, 2000.
- Platón: *Dialogy o kráse*. Praha: Odeon, 1979.
- Platón: *Ústava*. Praha: Svoboda, 1993.
- Špinka, Štěpán: *Duše a krása v dialogu Faidros*. Praha: OIKOYMENH, 2009

